

Єва Хутка.

ХУТОРЯНИ, або ІСТОРІЯ МОГО РОДУ В ІСТОРІЇ НАРОДУ

Бабине літо, бабине літо...
Ой, як багато уже пережито.
Лебеді - красені в вирій летіли.
Легким чистим пухом землю покрили.
Білі пір'їнки упали на коси,
Їх не відмили ранкові роси.
З бабиним літом роки пролетіли,
Десь за туманом юність лишили.
Юність далеку, літа молодії...
Бабине літо спогади гріють...

Тут ми жили

Затишним зеленим острівцем лежав хутір Загора недалеко від Володимирця - варто було лише спуститися з пагорба від вежі у видолинок. Праворуч - від нинішньої соснової посадки до Підлипення, та ліворуч - аж до Дубини - біліли хати. Кучерявились повсюдно пишними кронами садки, половіли жита над битим Половлівським шляхом, а ген-ген унизу темніли непрохідні охожі, порослі вовчими ягодами, кущами верболозу і осокою. Жили тут сім'ї Олександра Шами, сестер Марти Рикун, Олександри Капітули та Харитини Ващенко, Данила Шами, братів Івана, Кирила та Олександра Симонюків. Далі – Гузеї, Ковальці, Лунковські, Ковлеви, Чугаї, Дихавки, Пистина Шама, Суслови... – майже сорок родин - прості, роботящі люди, звичні до праці селянської. Ростили дітей, трудилися від зорі до зорі і раділи простим земним радощам. Так було роками.

Ліворуч, під самим вільшаником, стояла хата мого діда по матері Антипа Ігнатовича Шами. Весною у вікна заглядали тугі китиці чудового білого та рожевого бузку, над яблуневим садом кружляла ніжно-пахуча заметіль і дзвеніли бджолині рої.

Одразу ж за хлівом простягався невеличкий поплав, який розділяв дідове обійстя з нашим. Ранньою весною білий зірчасто-зелений килим анемон-коноздри застеляв пожухлу ще траву. А цілісіньке літо синіли в ній дзвоники, рожевіли ніжні «смугляночки», ясніли білими личками ромашки та дивували незабудки, що її ми чомусь називали «кашкою». І було тут справжнє роздолля для нас, дітлахів.

Які чудові ранки дарувала ця не понівечена ще ніким і нічим природа! Після дощу під самісінькою хатою можна було знайти і краснюка, і бабку та сироїжку, і навіть справжнього білого гриба. А ожина й малина? А мед?! Липовий, гречаний і вересовий - осінній. У діда була невелика пасіка, і як дітлахи чекали того часу, коли будуть «качати» мед! Це було ніби якесь священне дійство. Ми, як мухи, обсідали бочку, в якій

дядько Олександр «крутив» рамку з вощиною, і з нетерпінням ждали, коли янтарне диво наллють нам у мисочки. Ох і ласували, намастивши ним скибки домашнього житнього хліба!

Отак і жили ми - безтурботно, як усі діти нашого віку, в оточенні великої сім'ї. Головним на господарстві вважався

Антип Ігнатович,

батько моєї мами. Як зараз бачу свого дідуся: худий, високий, з обвислими прокуреними вусами, він завжди вставав першим. Виходив на поросле споришем подвір'я, господарським оком споглядав довкола і починав поратися по господарству. Був він спокійний, врівноважений, хазяйновитий. Як розповідала його дочка Віра Антипівна, батько ніколи не бив та не сварив дітей за якісь провини. Але дивився з таким докором, що відпадала охота шкодити далі. Коли потрібне було дерево на будівництво, він обходив ділянку свого соснового бору, що тягнувся біля Маюницького шляху, любовно погладжував кожну сосну і говорив: «Оця, хлопці, нехай постоїть, підросте ще, а цю будемо зрізувати». До речі, й сьогодні в

родовому будинку Шамів, де по спадку через роки-літа довелось жити мені, донині стоять крокви з того вікового лісу. Уже більше сімдесяти років. Жовті, смолисті. І ще пахнуть живицею... Єдиним інтелігентом у родині на той час був брат діда Антипа

Хома Ігнатович

Хома Ігнатович з дочками Катериною і Надією та зятями Олексієм Шитовим і Григорієм Гринюком – 1950 рік.

Повна протилежність брату - невисокий, худорлявий, надзвичайно рухливий і добродушно-буркотливий, з незмінним мундштуком в зубах. Учасник громадянської війни, привіз він з далекого Нікольськ-Уссурійська (тепер Уссурійськ), де служив, лікарську слухавку-трубочку (попередника сьогоденного фонендоскопа) та спеціальність фельдшера і десятки літ добросовісно виконував його обов'язки.

Старші люди й сьогодні добрим словом згадують Хому Ігнатовича, «дохтора» з природним даром і особливим чуттям. Працював він у районній лікарні з Григорієм Дем'яновичем Ковбасюком. Та мав багато постійних пацієнтів і на хуторі та в сусідніх селах Довговолі, Печінках. Казали, що так, як він, хворого ніхто не вислухає, і банки (вони були тоді панацеєю від

багатьох хвороб) так ніхто не поставить...
Сходило сонце, прокидалась невеличка (як у того
Омелечка)

Сімейка.

І оживав дім, сповнювався дитячим сміхом, гамором. Небагато-немало - чотирнадцять чоловік мешкало тут разом: у діда Антипа з бабою Наталкою було п'ятеро дітей. В Хоми з Мартою - четверо. Та ще змалку виховувалась у братів сестричка Ганна (мама померла під час пологів). Перебралися на хутір у 1934 році після сильної пожежі, яка знищила частину Володимирця, в тому числі і їхню спільну, на дві половини, хату (стояла вона біля школи, по нинішній вулиці Шкільній, в садку). Це була велика біда. Ще малі діти, невеликі статки. Де жити, за що зачепити руки, з чого почати? Коли минув перший біль і розпач, на сімейній раді вирішили

будуватися на хуторі, бо жили ж, де кому довелося. Купили в Суховолі зруб і почалася робота. Чи довго, чи недовго, а дві просторі кімнати і велика кухня прийняли сімейство.

Підлогу просто поклали на лігари, не прибиваючи, бо були сируваті дошки. Люта стужа стояла. Топили піч, кололася розпечена до червоного грубка, а бажаного тепла не давала. Та головне, що знову були всі разом... А в гурті і тепліше, і веселіше. - Не розкішно було, правда, - якось розповідав мені Микола Хомич, син діда Хоми, про ті далекі-далекі часи. - Але як гарно, дружно жили. Були взаєморозуміння і взаємоповага, були спільні інтереси, спільна робота. Я й сама пам'ятаю, як зимовими вечорами збиралася вся сімейка в кухні. Горів у печі вогонь, моя мама пекла млинці проти полум'я, на другій сковорідці апетитно шкварчало сало; на столі вже стояли полумиски з огірками і квашеною капустою, политою пахучою, смачною-пресмачною лляною олією. Чоловіки вели неквапну розмову, планували, де сіятимуть зернові, де картоплю посадять весною.

Олександр Антипович Шама – 1947 рік

Дівчата, підрісши, вишивали на тонкому, вибіленому в ранкових росах, полотні рушники, макатки, простирадла, наволочки. А ще - обв'язували тоненьким мереживом-кружевом перкальові хустинки, які потім дарували своїм хлопцям.

Роботу ділили порівну на всіх. І в той же час кожен мав свої певні обов'язки. Федір, який над усе любив коней, після служби в польській кавалерії займався ними. Чистив, доглядав, вигулював і дуже жалів своїх підопічних, коли їм доводилось виконувати важку роботу. Якось навіть їздив у Сарни на змагання «конок» і виграв там перший приз.

Олександр столярував. І в маленькій майстерні-дровітні, що притулилася коло хліва, завжди терпко пахло свіжою смолянистою стружкою. Незважаючи на скалічену руку, був він справжнім майстром, все вмів робити: крісла, табуретки, канапи, інше домашнє начиння. А як припасує вікна чи двері, - любо глянути!

Антоніна Антипієна Хутка з внучатами Миколою, Іринкою й Маринкою – 1986 рік.

Мама моя, Антоніна, пройшла своєрідні «курси шиття» у знайомої єврейки, і дід Антип, продавши худобину, купив їй за п'ятдесят злотих «Зінгер», німецьку швейну машинку. Тож відбою від замовників не було. Спочатку обшивала свою сім'ю, потім сусідів, подруг і навіть

мала постійних замовників в окрузі. З цим чудовим ремеслом не розлучалась, поки здоров'я мала. А «Зінгер», наша сімейна реліквія, і досі служить нам, як колись мамі.

Марта Йосипівна з онучкою Танюшею—1956 р

Марта Йосипівна, дружина Хоми Ігнатовича, грибівниця була - пошукати таку. Та й, кажуть, жодна ягодина від неї не втекла: чорниці, брусниці, буцяхи, журавлина... Це справжнє джерело вітамінів сушили, варили, квасили. Яке-то цілюще було брусничне варення з грушками, що зберігалось у череп'яних глечиках! Ледве благословлялося на світ, брала свою величезну коробку і мандрувала в Дубину чи на Осовик. І дітей до лісу привчала.

Наша бабуся Наталка Михайлівна постійно куховарила, бо наварити на таку сімейку не просто було. Дітей доглядала, а потім і онуків. Та й город був переважно на ній. Пам'ятаю, як вчила мене полоти просо, а потім ми удвох пішли його жати. Серпик у мене був невеликий, та все ж я умудрилася порізати мізинчика на лівій руці. Крові було!.. Бабуся вміло зупинила її деревієм-кривавичником, та маленький шрам залишився... Старші доглядали за меншими, так

що ніхто не сумував без діла. А всі разом ще й коло землі клопотались - мали певний наділ на Осовику.

Ми ще всі разом з бабусею Наталією Михайлівною –1961 рік.

Ніяких суперечок, ніяких непорозумінь. Як одна велика, дружна родина.

В неділю, як правило, всі - і старші, й молодші - гуртом йшли з хутора до церкви, де дід Антип служив старостою, а мама моя співала в церковному хорі. Більше сорока років співала. Як вона хотіла, щоб і ми, вже підрісши, ходили до храму. Часто повторювала: «Там вас нічому поганому не научать». Єдине, що могла, - це, прийшовши зі служби, торкалася чолом своїм наших впертих лобів і казала: давайте хоч помирюю вас...

Та, видно, всьому свій час. Він настав і для нашого покоління, та не так скоро...

А ще врізались мені в пам'ять

«Вечорки»,

на які до дідової хати збиралися чоловіки чи не зі всього хутора. Тут велися безкінечні розмови-спогади, які називалися чомусь «казками». І тоді особливо відзначався Данило Омелянович Шама. Своєрідний був чоловік. На поминках діда Антипа він раптом заявив: а давайте заспіваємо «Розпрягайте, хлопці, коней», покійний так любив цю пісню... Ну, що тут скажеш, так він хотів пом'янути свого доброго друга. Яюсь, взимку, снігу намело, а під вечір ще й хурделиця розійшлася. А він затримався в місті, трошки «прийняв для сугреву» і повертався на хутір уже вечірком. «Йду-йду, йду-йду», - розказує хрипкуватим голосом вже вкотре, але всі слухають уважно, тамуючи посмішки – «що за біда: ні вогника, ні хатини, і стежка кудись зникла. Вертаюсь назад, та щось знову повертає мене до загубленої дороги». Мало не до ранку «водило» діда Данила, вже й хміль десь подівся, сіріти небокрай став, коли він добрався до своєї хати, засипаної снігом. А що вже «отримав» від баби Ярини, коли втомлений, мокрий загував біля порогу... І перший починав сміятися, а за ним усі – до сліз. Бо «казка» була з багатьма приказками-приказусами.

Пригадували, як на Великдень 34-го року, теж снігу намело видимо-невидимо. І чоловікам довелося добряче нагріти чуби, поки зробили довкруг церкви місце, аби було де пасхальні кошики ставити...

Про випадок, який трапився з ним, розповідав Андрій Олександрович Шама (у наш час він завідував районним архівом). Дуже раннім був Великдень у 28-му році. Снігу тоді насипало рівно з хатами. І хлопчак з'їжджали хто на чому прямо з дахів, з цих височенних кучугур.

Святити паску поїхали всією родиною у Володимирець на санках. Добрались до церкви благополучно. Коли ж

повертались назад, коні забуксували на горі і транспорт перекинувся. На холодну білу скатертину покотились червоненькі крашанки, кільце ковбаски і «вискочило» маленьке смажене поросятко. А пляшка закотилась у замет і її спохватились уже вдома, коли сім'я сіла розговлятися. Довелося батькові повертатися назад, і незабаром він привіз дорогоцінну знахідку...

До речі, про пляшку. У великі свята вона не була головною на столі. Просто символічно маленький шкалик обходив всю чесну компанію. За моєї пам'яті в родині ніхто тоді не напивався, не дебоширив. Чи не до випивки було, чи так виховувались з діда-прадіда, чи просто це не вважалось головним.

Взагалі, мені здається, що люди того покоління, ровесники наших дідів і батьків, хоч і не високоосвічені (в основному, кінчали по три-чотири польських кляси), мали високі моральні якості, були духовно багатими, мудрими від природи, від Матінки Землі. Над усе цінували сім'ю, родинні зв'язки.

Відкладене новосілля

Ось так і жили брати Шами - в труді, у постійних клопотах. Піднімались на ноги сини, підростали дочки. Вже й весілля моєї мами відгуляли на Спління, 28 серпня 1936 року. І, кажуть, меду там було у мисочках! - на всіх гостей стачило. А згодом і сестричка моя народилася, старшенька, Яринка. Та не дав їй Бог довгого віку. Заміж вийшла мама на Охужку, в сім'ю Захара Йосиповича та Ганни Денисівни Хутких, а будуватися почали на хуторі, за горою. Кували зозулі на зелене жито, відтьохкало солов'ями не одне літо. Бур'янами заростало згарище у Володимирці.

Дорослішали дівчата й хлопці. Тіснувато ставало у хутірській хаті. Тож вирішили брати Антип і Хома знову зводити дім, неподалік від того ж місця, де була, і знову ж спільну, на дві сім'ї. Дерево закупляли в панів, у Печінках та Липному. Дещо й свого було. Різали його вручну, самі зводили стіни, вже й дах накрили.

Ось вона, по нинішній вулиці Чорновола, побудована за польським проектом-планом, з трьома великими «венськими» вікнами,

які витримали плин часу, та зараз, на жаль, потребують заміни, і моя сім'я коло неї – 2001 рік.

Почали думати про переселення у Володимирець – хата була майже готова. Залишалось лише оштукатурити знадвору - та й переїздити можна. Йшов рік 39-ий. Згодом в народі цей час називатимуть хто «золотим вереснем», а хто – «це тоді, як прийшли перші совєти». І сталося так, що в одній частині хати поселився начальник НКВД Кваша, у другій – голова райвиконкому Підпригора. Омріяне новосілля, якого так довго чекала родина, відкладалося на невизначений час: знаючі люди

порадили нікуди не скаржитись, інакше буде одна дорога – депортація...

Хтозна, як далі склалася б доля близьких і найрідніших мені людей, якби не

ВІЙНА

*...Ще спала затуманена земля,
А небо вже здригалося в злобі.
Ніхто не знав, не відав, звідкіля,
Летить війна з хрестами на собі.*

Героями не народжуються, ними стають

Жорстоким вихором ввірвалась вона в наш край, махнула страшним крилом над хутором, понівечила людські життя, обпалила долі, вписала в біографії вогненні рядки. Першим потрапив в її горнило

Микола,

син Хоми Ігнатовича.

Ще восени 39-го він був призваний в армію і опинився у полковій школі в Нікольськ-Уссурійську, де свого часу

служив його батько. В літніх таборах на японському кордоні і дійшла до солдат звістка про віроломний напад фашистської Німеччини на СРСР. В липні він був уже на Калінінському фронті, під Старою Руссою, а через кілька місяців - на передовій. Фашисти наступали, і фронту потрібні були танки. Тож Миколу Хомича ще з деякими хлопцями, переважно українцями, направляють у Горький, на Сормовський воєнний завод (тепер відомий Горьківський автомобільний). 25-ий ковальський цех на п'ять років став юнакові робочим місцем.

Як жили, що їли і як вижили? Пристосований цех без покрівлі, жорстокі морози і мерзла картопля та качани з капусти на обід та вечерю, яку пекли тут же, на розпечених листах заліза. Спали на купах вугілля. Вдень і вночі бухав безперестанно п'ятитонний молот по металу (через це Микола частково втратив слух, який так і не відновився). Та в нагороду за нестерпно важкий труд - легкі, маневрені «тридцятьчетвірки», які сходили з конвеєра вдень і вночі.

Скільки разів писав Микола рапорт на ім'я директора заводу Рубінчика з проханням відправити його на фронт. Та той тільки руками розводив: якщо прибуде підкріплення, тоді, можливо... Підкріплення не було, заміни також. А з порядку денного не сходили святі слова «Все для фронту, все для Перемоги!». І поліський юнак разом з такими ж трудягами кував її в далекому тилу.

А вдома вже похоронили Колю, адже жодної звісточки від нього не надходило за всі ці роки. Відправили панахиду в церкві, оплакали його всією родиною. Коли ж моя мама народила хлопчика, Марта Йосипівна дуже просила назвати його Миколкою. Так і зробили. Як же вона любила мого братика, ніби свого рідного синочка... Та коли Україна була звільнена від ворога,

неждано-негадано отримали солдатський трикутник, в якому було небагато (але таких дорогих) слів: «Добридень, мамо, добридень, тату, і вся моя родина. Я живий...». Повернувся ж додому лише в 47-му, якраз під Пасху, бо змушений був ще налагоджувати, як кажуть, військове виробництво на мирні рейки. Яка-то була зустріч! Ніхто не соромився сліз радості.

Микола Хомич Шама.

Що найбільше все життя боліло у цій історії Миколі Хомичу Шамі, так це те, що всі ці роки не вважався він ні учасником війни, ні учасником бойових дій, і лише незадовго до смерті одержав заповітну зелененьку книжечку, скромно проживши такий довгий вік...

Як сьогодні, бачу той день напередодні 9 травня. Сидів Хомич на улюбленій колоді біля погребя, радіючи сонцю і теплу, і навіть незчувся, як перед ним виструнчився молоденький лейтенант.

Він і вручив ветерану цей цілком заслужений документ. Дідусь підвівся, спираючись на ціпок, став струнко (наскільки зміг), тихо промовив: «Служу Україні» - і не зміг стримати сліз...

Цікавою людиною був. Зі мною, наприклад, він вітався щоранку лише так: скидав шапку, кланявся і бадьоро

промовляв: «Доброго ранку, Україно»...
З дружиною Надією Захарівною сину й дочці життя дали.

*Дочка Миколи Хомича Тетяна Шибанова з чоловіком В'ячеславом
і донькою Катрусєю – 1996 рік.*

Та трапилось так, що на схилі літ разом змушені були внуками Сергійком і Лесею опікуватися, а потім ще і правнуками. Скільки душі, любові і здоров'я вкладали! Коли захворів Микола Хомич, не раз повторював: мене тільки туди, ближче до хутора (мав на увазі новий цвинтар). Потім посміхався і жартував: там і посадка недалеко, буду на охоту на зайчиків ходити... Його заповіт родина виконала...

Кузьма

...А війна котилась по землі, і в її горнилі згоряли сотні й сотні життів. Надів солдатську форму мій батько Кузьма Захарович (до того він пройшов службу в польській армії). Став стрільком-автоматником. Вперше був поранений в ногу ще під Ковелем. Після лікування повернувся на фронт. Думав, дійде до Берліна. Та у квітні 45-го під угорським містечком Секеш-фегервар удруге отримав тяжке поранення в обидві ноги навиліт. Поки його виносили з поля бою, поки лікувався в лазаретах, мамі вручили похоронку....
Отримав повістку і мамин брат

Федір,

улюбленець сім'ї, надзвичайно добрий, душевний, спокійний. Маленькою я дуже любила журавлину. І не знаю, де він її брав, але цими ласощами завжди пригощав мене: насипав жменю червоних намистинок на плетене крісло, і кращих ласощів мені годі було й бажати. Коли проводжали його на війну, плакали всі дуже. Він обняв рідних і сказав: «Ви за мене не переживайте, за Павла моліться та за Кузьму - в них же діти маленькі».

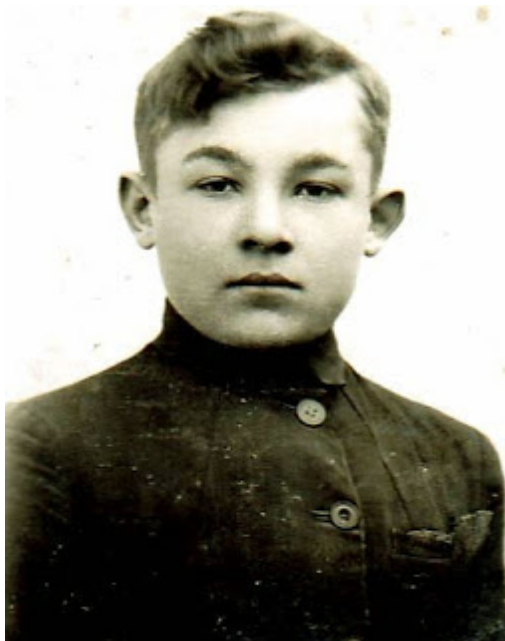

Загинув десь у болотах на підступах до Естонії, і могилки його не оплакала рідня, бо лише кілька нестерпно важких слів: «Ваш син, Шама Федір Антипович, пропав безвісти...» - оце і все, що залишилось від доброго, щирого душею Федьки, та ще в обласній «Книзі пам'яті» - ті ж два слова. Куди тільки не писали після війни, де не шукали - як голку у стіжку сіна... Та чи один він залишився навіки безіменним і навіки молодим у чужій холодній землі? Кілька років тому Віра Антипівна, сестра Федора, виготовила маленьку меморіальну дощечку і прикріпила її на могилі матері Наталії Михайлівни. Так, ніби і його душа покоїться в рідній землі, та ще й коло мами. Як вона, бідненька, побивалася за сином. Коли листоноша приносив пенсію за нього, ставала коло портрета і, обливаючись сльозами, незмінно повторювала: «Не вірю я, синочку, не можу повірити, що тебе нема в живих...».

* * *

Павло

Коли почав діяти в лісах партизанський загін Сабурова, пішов у партизани ще один мій дядько Павло Антипович.

Невдовзі під Ковелем, де стояв фронт, партизани влилися в діючу армію. З Ковеля Павло ще приїздив додому з офіцером: збирали папір, олівці, чорнило для солдатських трикутників-вісточок, адже не кожен мав на чому й чим писати, тож в діло йшли навіть обривки газет (писали на полях). Фронт котився до Польщі. 21 листопада 44-го року на переправі через Віслу йшли особливо запеклі бої, фашисти з усіх сил трималися за цей водяний рубіж. Закипала від вибухів вода і цілі фонтани її накривали солдат. І раптом міст розпався на дві частини. Вибухом Павла відкинуло на наш бік, і таким чином він залишився живим, хоч і обпекла ворожа куля ліве плече. Лежав у Миргороді, у військовому госпіталі.

Рука не піддавалась лікуванню, розпухла, зовсім почорніла, і хірург запропонував відрізати її. «Як це без руки, у двадцять два роки?..» - не погодився Павло. З тим і повернувся додому. Відомий у містечку хірург Григорій Дем'янович Ковбасюк (та й дід Хома ходив коло пораненого) зробив усе можливе і, здавалосьь,

неможливе, щоб зберегти руку, хоч вона так і не згиналась більше в лікті, тож мав другу групу інвалідності. Звістку про перемогу зустрів уже вдома. Серед нагород – медалі «За отвагу» і «За победу над Германией».

А що вже жартівник-штукар дядько Павло був – пошукати таких. Ще змалечку, коли, бувало, в неділю поділять дітям гарбузове насіння, він підходив до двоюрідного брата Мусія і казав: «А мені більшим стаканом наміряли, а мені більшим...». Ображений Мусій біг до мами... Всі сміялися, а Пашка - найбільше... Разом з тим вони були дуже дружні і ніяк не могли один без одного.

Уже в наш час, пам'ятаю, якось порадив новоспеченому фермеру: якщо пофарбувати курячі яйця в різні кольори та посадити на них півня, то будуть кольорові курчата...

Працював у лісництві. Дуже любив природу.

Сім'я Павла Антиповича Шами – 1970 рік.

Був непоганим мисливцем, тож умів розповідати різні мисливські небилиці. Гарно малював. Особливо вдавалися птахи.

Давно вже його немає з нами. І дружини Ольги Яківни, і, на превеликий жаль, - сина Гени та доньки Ніни і зятя Василя, які так рано покинули цей світ, свої сім'ї. Лише

пам'ять живе у серцях близьких – їхніх дітей та онуків.

Добра і світла.

Долі жіночі... Долі... Долі...

Такі різні та поєднані війною.

Скільки страждань випало Пелагеї Михайлівні Симонюк, сестрі нашої бабусі Наталки. П'ять дочок і чотири сини мала. Та не лише за синів переживала, а й за зятів своїх.

Тяжкими дорогами пройшов один з них

Леонід,

чоловік середньої, Надії. З любов'ю, печаллю і сльозами на очах розповідає про батька його донька Ірина Леонідівна Кушнір, гарна жінка, шанована людина, яка проживає нині в Кузнецовську і очолює там ветеранську організацію. Дитяча пам'ять так міцно закарбувала події тих далеких уже днів, що й сьогодні оживають ті картини, немовби кадри чорно-білого кіно.

«... Я зовсім маленька. Та вже знаю, що мій тато Леонід Семенович Ващенко на війні.

Уявляю, що це щось дуже страшне, бо мама часто плаче. І ось отримує лист від тата, що їхню частину після жорстоких боїв на Житомирщині та Хмельниччині будуть передислокувати в Рівному. І ми з мамою їдемо до Рівного. Це просто сказати: їдемо. А в той час... Чому запам'ятала цю поїздку? Дуже злякалася потяга, який свистів, гудів і нагадував мені гул німецьких бомбардувальників, які

бомбили Володимирець та навколишні ліси, аби знищити партизанів. Мама ховала мене то в зарослях картоплі, то в підвалі, або ж переховувались усі разом на хуторі Загора, де я народилася і де жила моя бабуся Пелагея....З великими труднощами добираємось до вокзалу в Рівному. Як же знайти тата, адже тут сила-силенна військових? І раптом впізнаю його. Він радо посміхається, він щасливий, що ми встигли приїхати до відправки ешелону на фронт. І разом з тим дуже засмутився, що не має нічого, аби мені подарувати. Виручив товариш. Він виїняв гральну карту, «даму», і дав мені. З цим своєрідним сувеніром я ходила, гралася, спала, розмовляла – поки вона зовсім не розтріпалася.

Як довідалась уже пізніше, тато воював у складі 2-го Українського фронту, звільняв Україну, Бессарабію, Румунію. Дійшов до Бухареста. Був тричі поранений. Другий раз – у боях за Карпати. Тоді ж мама отримала повідомлення, що загинув, але він вижив, щоб знову вернутися в стрій, і знову влучила в нього ворожа куля. Тож день Перемоги зустрів у госпіталі в Кобежині (Польща). А повернувся додому аж у вересні 45-го.

*Таким, завжди молодим,
16-літнім, Микола Симонюк
залишився в пам'яті рідні.
Єдина фотографія з тих
часів збереглася в Миколиної
сестри Анастасії Єрофіївни Гіль.*

Ще один яскравий, мов спалах, спомин мого дитинства. Ми біжимо з мамою з Володимирця на хутір Загора до бабусі, бо отримав повістку на військову службу найменший мамин брат Микола, якому виповнилося лише шістнадцять років. Через кілька місяців прийшов від нього лист, що служить на Тихоокеанському флоті. Більше вістей не було, а в серпні 45-го прийшло сповіщення, що юнга Симонюк Микола Єрофійович помер від приступу апендициту. Лише через багато років стало відомо, що корабель, на якому служив Микола, був потоплений японцями. Скільки пам'ятаю свою бабусю, вона завжди гірко плакала, коли отримувала 9 карбованців за сина. Вона дала фронту три сини – один з них загинув; п'ять зятів – один загинув; три, повернувшись з війни зраненими, невдовзі померли. А ще один – Іван Чугай був інвалідом війни (розповідь про нього трохи нижче – авт.). Війна закінчилась, та в країні ще панували розруха і голод. Якось тато отримав листа з Житомирщини від своїх бойових товаришів, що вони пропадають, що нічого їсти. Запросив їх до себе, щоб допомогти (завідував він «Заготзерном»). І хоч розцінювалося це тоді, як зрада Батьківщини, і загрожувало багатьма роками тюрми, тато знайшов спосіб кожному з них відсипати стільки зерна, скільки могли нести... Шкода, що так мало ми встигли розпитати своїх батьків. Думаю, що кожний міг би ще багато чого розповісти...».

Був мобілізований на війну ще один зять Пелагеї Михайлівни

Іван

Хата його батька Павла Чугая (Столяришина по-вуличному) стояла неподалік від нас, лише перейти через поле. І хто б міг подумати, що виріс у цій хаті справжній, безстрашний герой, його старший син Іван (молодший, сімнадцятирічний Микола, загинув у перші дні війни, Михайло повернувся пора-неним). З десяток років тому, напередодні Дня Перемоги, ми сиділи з Іваном Павловичем під його улюбленою старою грушею, і він згадував-згадував. Говорив повільно. Замовкав на якийсь час і знову продовжував. Важко, ой як важко було повертатися у війну, яка забрали стільки прекрасних молодих життів! Та пам'ять жила, боліла фронтovими ранами. Ні, нічого не забуто. Таке не забувається...

... Яким спекотним був той липень сорок четвертого! Цвіла і духм'яно пахла липа. Достигало під гарячим подихом вітру жито, хилило додолу важкий колос і чекало рук господаря. Та він не поспішав до поля свого золотого, бо був на полі бранному. Понівечена, в руїнах лежала псковська земля. В запилених армійських черевиках, в змокрілих від поту гімнастєрках вели тут наступальні бої наші бійці. Серед них силою і кмітливiстю виділявся

вродливий поліський юнак Іван Чугай. Фашисти скаженіли. Чіпляючись за кожен п'ядь землі, вони чинили відчайдушний опір. На одному з рубежів наша частина зайняла оборону. Сильний артилерійський і мінометний вогонь змусив ворога залягти. Від вибухів разом із землею піднімались вгору розтрощені гілки дерев, уламки заліза. Навкруги стояла курява. Коли вона трохи розвіялась, стало видно сіро-зелені фігури німецьких автоматників. Ведучи безперервний вогонь, вони бігли прямо на наші окопи. Ближче... Ще ближче...

Прикипів до свого кулемета Іван. Прицілився.

- Бий їх, хлопці! - хрипко вигукнув.

Разом застрочили кулемети бойових товаришів - і похитнулись ворожі ряди. Ще мить - і німці повернули назад, залишаючи за собою вбитих. Та незабаром знову пішли в наступ. Потім - ще. Якою ж дорогою ціною вдалося нашим солдатам того гарячого дня відбити три ворожі атаки. Та вірну смерть на старовинній руській землі між Островом і Псковом знайшли багато фашистів...

Таким було бойове хрещення дев'ятнадцятирічного хутірського юнака, який до війни далі Володимирця, мабуть, і не був ніде. За мужність і хоробрість, проявлені в цьому бою, він одержав першу нагороду – орден Слави третього ступеня.

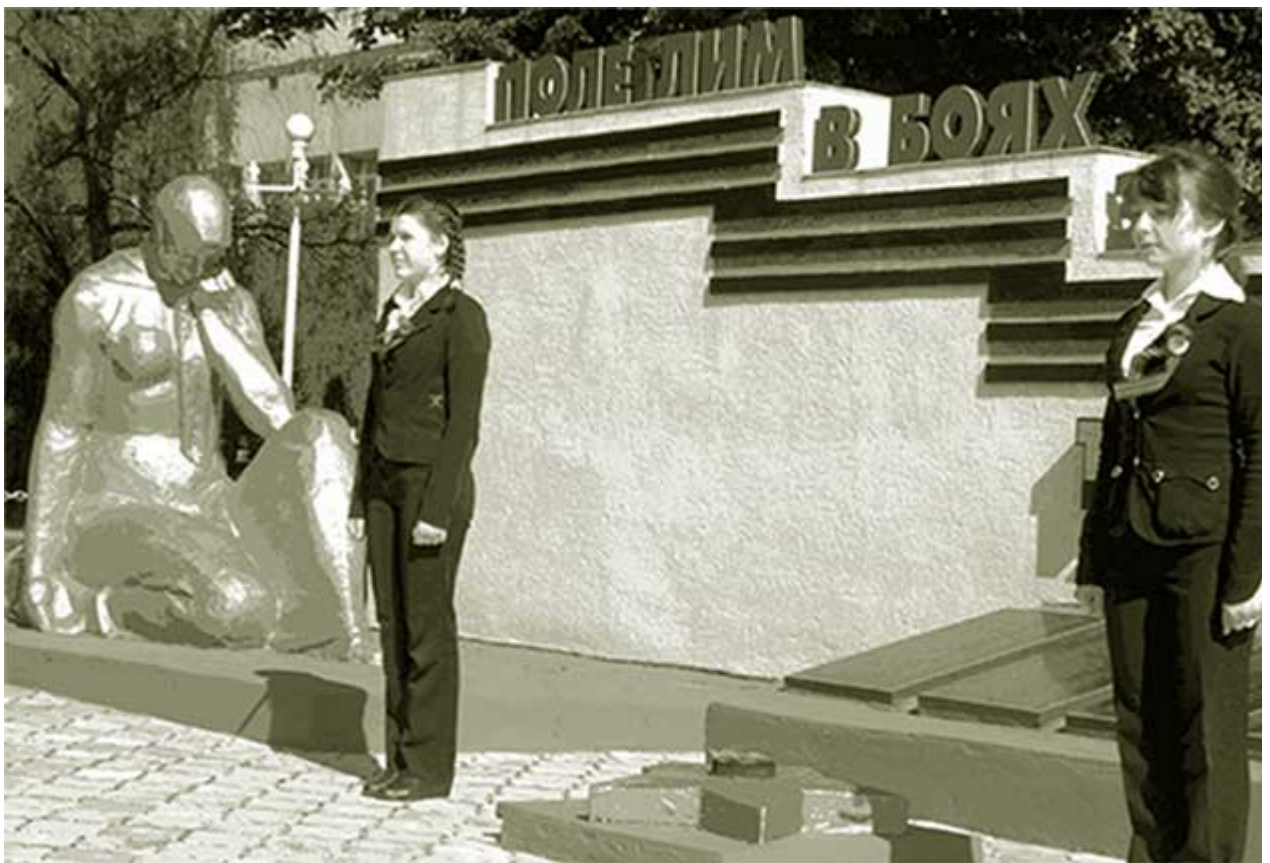
Стояла рання весна 45-го року, коли ступив Іван на землю Східної Пруссії. А 22 квітня в одному з боїв був тяжко поранений в живіт. П'янка, як сама весна, звістка про Перемогу застала юнака в госпіталі в містечку Топ'ява. Доліковувався в Іваново.

Лише через чотири роки, уже вдома, знайшла рядового героя війни ще одна відзнака хоробрості – орден Слави II ступеня. А вже в наші дні старому солдату було вручено орден «За мужність», який

прирівнюється до ордена Слави.
Чесна, порядна, добросовісна, надзвичайно
працелюбна людина – Іван Павлович прожив велике
життя. Не цурався ніякої роботи, виростив прекрасний
сад, онуків пестив, правнуків дочекався. Був і
столяром, і муляром-пічником, і шапки шив, не згірші
фабричних. І мало хто знав, що куля так і залишилась
в його зраненому тілі. Назавжди.

Три роки тому не стало нашого доброго сусіда і по
хутору, і по Володимирцю також, батькового товариша.
Хай лебединим пухом буде герою його рідна земля, за
яку проливав він свою молоду гарячу кров.

А їм би ще жити і жити...

Почесна варта біля пам'ятника Матері-Вітчизни у Володимирці – 2012 рік.

Війна – це завжди горе. Це – смерть і кров. І сльози.
Здавалось, що фронт ще далеко від Загори. Притаївся,
притих хутір у невідомості. Скільки переживань, скільки

страху натерпілись! Листів з фронту не було. А ось похоронки почали надходити. Горе і печаль поселились у багатьох сім'ях. Не повернулись до дружин своїх і дітей Павло та Онуфрій Ковальці, Гриць Лунковський (брат його Віктор та сини Василь і Адам були тяжко поранені), Микола Волосячик, Адам Ковлев. Загинули смертю хоробрих Герасим Парейчук, Адам Шама, Улян Забілик, Лукаш Шеліган, Федір Хуткий, Йосип Куц - племінник нашої бабусі Наталки, такий молодий, такий вродливий юнак...

Ще два життя, ще дві долі, обпалені і розлучені війною. Григорій Вікторович Дихавка воював на третьому Білоруському фронті. Загинув у Східній Пруссії. В селі Реппен у братській могилі «похований зі всіма воїнськими почесностями» - так повідомлялося в похоронці.

Вдома чекали надійного батькового плеча, дужої руки і підтримки троє синів: Борис, Володимир і найменший, п'ятирічний Жоржик, та дружина Ольга Григорівна. А він не повернувся.

*Він не прийшов з війни у 45-тім.
Для неї травень – жовтий падолист...
Скупі рядки на папірці зім'ятім –
Його останній... обгорілий лист.*

Григорій і Ольга Дихавки.

З болем згадує сьогодні про маму Володимир Григорович:

- Як вона витримала, як встигала вести і доглядати своє чималеньке гос-подарство, орати, сіяти, збирати вирощене, а вечорами ще й полотно ткати. І все сама, все сама, адже з нас ніякої помочі не мала (в жнива чи в косовицю допомагав Антип Ігнатович із своєю сім'єю). Ніколи не жалілася, тихо несла свій життєвий хрест. Коли мама померла, вирішили поставити пам'ятник для обох батьків один. Взяли старі світлини. Тут обоє такі молоді, такі гарні (батько у формі солдата польської армії, у якій він служив до війни). І мама - наша вічна скорбота й любов... Ніби й не було у них розлуки.

Не дочекалась свого Павла добра, спокійна і милосердна жінка Текля Ковлева. Саме в неї завжди знаходилося місце, тарілка гарячого супу і шматок хліба для всіх, хто тікав від бомбардування з хутора, та й з Володимирця, подалі в затишніший куточок (хатина стояла ближче до охожі, в куцах). Дочки її Катерина і Тетяна так і не звідали ніколи батьківської ласки і підтримки. Уже в наш час працювали в поштовому

зв'язку аж до виходу на пенсію, матір догледіли до старості. Кожна із своєю долею, із своїм смутком і любов'ю.

Тетяна і Катерина Ковлеви з Ольгою Лунковською.

Як би пораділа бабуся Текля за свою внучку Маргариту (свого часу випускницю Володимирецької музичної школи), яка, маючи чудовий голос, стала бандуристкою, першою відкрила клас бандури в Кривому Розі, де живе нині. Її донька Карина теж прекрасно грає на цьому інструменті, вчиться в Дніпропетровській консерваторії. Має вже своїх учениць і високу нагороду - Гран-прі - на міжнародному конкурсі. Приємно, що коріння їхнє на нашому Поліссі, на хуторі Загора.

Ще одна жінка, Євгенія Силівна Лірник, не побачила більше свого Михайла. Так сама і ростила доньку Тамару.

Всіх не перерахуєш, тих, хто не повернувся до сімей своїх, до рідної землі тільки з одного нашого хутора – це майже всі чоловіки. І були вони молодими, і всім би ще жити та жити... Одягали матері чорні хустини і, здавалось, ніколи не відійдуть від того болю і жалю. А молоді вдовиці? Тяжко трудились, самі дітей піднімали, а ночами від горя, від безвиході гірко, тихо

плакали в холодну вдовину подушку, яку нікому було зігріти.

* * *

*Пожовкле фото. Рама. Чорна стрічка.
Примружив очі воїн-чоловік...
Вдова...вдова. Життя – бездонна річка.
Сама живе, горює цілий вік.*

Ярина і Катерина Ковальці, Євдокія Лунковська, Олена Хутка, Ольга Дихавка, Федора Герасимчук, Соломія Шеліган... - низько вклоняюся світлій пам'яті цих солдатських вдів, які винесли на своїх жіночих плечах весь тягар, всі турботи і незгоди воєнного та післявоєнного часу, назавжди повінчавшись із журбою.

Як би нестерпно важко не було, вони прагнули виростити своїх дітей порядними людьми, з усіх сил старались вивчити їх, дати хорошу освіту, а самі поступово старіли і не дивувались, що все більше й більше срібних павутинок впліталось у коси. Мабуть, це і про них у пісні співається: «Ой чого ти, мамо, рано посивіла, а була ж у тебе русая коса?»...

З багатьма з них я була знайома особисто і не переставала дивуватись їхній порядності, жіночності, витримці та любові до людей і до життя, як би воно не складалось. Тихо жили і так же тихенько відходили, проживши відміряний долею вік, в інший світ, де не було журби, болю, печалі...

Іноді думаю, чому ж тепер так багато сиріт при живих батьках і матерях? Отруєні алкоголем, затуманені наркотичним дурманом, вони ніби не знають, що життя - одне. І воно таке скороминуще... Чому не цінують молоді люди того,

що дано їм долею? Чому така нетривка і часто гірка любов? Чому наша Україна, яка витримала стільки горя, поневірянь, сліз і біди, лідирує за кількістю розлучень серед європейських країн? Чому?.. Чому?.. Хто може дати відповіді на ці болючі запитання?

* * *

... Коли залишились по селах майже самі жінки та старші чоловіки, у Володимирець вступили німці. Було це вже 3 липня 41-го. Довелося пережити часи тимчасової фашистської окупації. Яке страшне, яке незвичне це слово -

Окупація

Це було, як моторошний сон, який, здавалося, триватиме вічність. Мама на все життя запам'ятала здоровенного рудого поліцая з автоматом через плече, який пильнував за жінками, що копали на лєтовищі окопи. Від його одного погляду, здавалосьь, холола кров у жилах...

Сьогодні деякі молоді скептики кажуть: хіба у Володимирці були німці (за даними районного історичного музею в гарнізоні нараховувалось до трьох сотень)? Хіба тут була війна? Не дай, Боже, їм звідати того, що пережили тоді люди. Дуже непевний був той час, адже не лише чужинці, а й «свої» могли навідатись. Особливо страшно ставало ночами, коли в будь-яку хвилину міг пролунати стукіт у двері кованим чоботом, а ти одна в хаті з малими дітьми і ніякого захисту.

Якось глухої ночі на подвір'ї у діда Антипа почулися голоси, неясний шум, а через якийсь час невідомі витягли з хліва свиноматку, яка ось-ось мала опороситися, застрелили її. Вивели коней і воза. Постукали у двері: «Упряж давай!». Без слів подав дід збрую, запрягли воза і повезли нажите-нагодоване.

Потім, розповідали люди, смалили свиноматку на Токах (урочище в напрямку Половель). Добре, хоч коні вранці самі прийшли додому.

Іншого разу навідались непрохані гості до дідової хати вдень (декого з них господарі знали в обличчя: були це знайомі хлопці). Не привітавшись, нічого не пояснюючи, підійшли до столу, витягнули з-під нього новенький піджак на овчині Миколи Хомича. Ні разу не надіваний, він чекав свого господаря з війни. Не допомогла схованка... Хтось-то знав, де він лежить... Така ж доля спіткала і Федорового кожуха. І скільки разів так траплялось...

Німці ж шукали «шнапс, кури, яйка, млеко», а ще «мацьки» і сало... Не гребували нічим.

А потім почали палити хати тих, у кого в родині були партизани. Спалахнули обійстя Оксентія Хуткого, братів Івана та Василя Ващенків, Арсенія Шами... Дійшла черга і до діда Антипа. Фашисти вже облили ріг хати бензином. Ще мить, і трапиться лихо, величезне і непоправне. Дідусь тримав у тремтячих руках замок від комори і не знав, де його подіти, та все старався передати через перекладача, що це не його син у партизанах, а його брата, а брат просто живе у нього... Німці, шваргочучи щось по-своєму, підійшли до хліва, оглянули господарство. Напевно, їм сподобалась, що тут все по-хазяйському зроблено, що порядок скрізь. І перекладач не переставав їм щось пояснювати. Вважають, що саме завдяки йому й залишилась ця частина хутора не спаленою. Адже хати тут стояли досить близько одна від одної, тож варто було спалахнути лише якійсь з них...

Потім чим тільки не змивали бензин, запах його ще довго нагадував про той страшний день.

Хіба передаси простими словами страх, безвихідь, тривожні дні і безсонні ночі, коли лягали спати не

роздягаючись: не знали, що тебе може чекати і хто прийде цього разу. Особливо переживали за малих дітей та дівчат-підлітків, переховували їх, де тільки можна було. * * *

Трагедія в урочищі Смолярня

Серпень 1942-го позначився страшною трагедією. Кілька днів німці зганяли зі всього району євреїв, які мирно співіснували з місцевим населенням, у гетто (огорожену територію приблизно на місці нинішнього «Рікоса», початкової школи та пошти). З собою наказували брати лише коштовності, золото, гроші. Посередині цього майдану була величезна ковбаня (колись там копали глину), наповнена брудною водою, яка сягала бідолахам мало не до грудей.

...Стояла страшена спека. Немилосердно палило сонце, коли довжелезна колона попрямувала за містечко в напрямку села Жовкині. Ніхто з приречених і не думав тікати, хоч було зрозуміло, що йдуть на вірну смерть. Лише несамовитий плач, слова благання... Все це супроводжувалось гавканням оскаженілих собак і криками не менш оскаженілих катів й губилось та тонуло-осідало в куряві.

У церкві дзвонили дзвони – 28 серпня православні відзначали Успіння Пресвятої Богородиці. А тут творився страшний суд. В урочищі Смолярня, недалеко за Володимирцем, безневинних людей кілька годин розстрілювали. Крики, стогін, кров, плач... Старі, німечні чоловіки, молоді жінки, діти - майже три тисячі їх - назавжди залишились лежати у кількох величезних могилах.

Очевидці розповідали, що там ще довго ворушилась земля і виступала наверх кров... А якось, коли люди копали неподалік на Осовику картоплю, собака приніс

дитячу ручку... Це був жах, який неможливо передати словами.

Порівняно не так давно на тому місці було встановлено скромний обеліск. Падають на серце прості слова: «Товаришу, зупинися! Схили свою голову. Тут у 1942 році німецько-фашистські загарбники замордували біля трьох тисяч радянських громадян». Двома мовами - українською і єврейською. У ті зимові водохрещенські дні, коли ми тут побували, в лісі стояла така первозданна засніжена тиша, що боязко було навіть подумки порушити її. Та за нас це зробила маленька пташина на сосні. Вона якось несміливо цвірінькнула і ... замовкла. А, може, це озвалась до нас через багато літ, через товщу землі чиясь загублена нелюдями душа. Можливо, тієї маленької дівчинки, яку переховували, хотіли врятувати від загибелі Гнат Іванович та Ганна Єрофіївна Гузеї. Не вдалося. Хтось видав її. І дитину спіткала чорна доля батьків. Ганна Єрофіївна ще довго оплакувала це невинне дитя, яке нікому не завдало нічого лихого. Вклонитися пам'яті безневинно убієнних приїждять сюди євреї з Ізраїлю та інших країн.

Визволення

Сніжною й холодною була зима 44-го. Відкочувався все далі й далі фронт. Німці відступали. І в ніч з 12 на 13 січня район було визволено від фашистів. Старий Новий рік зустрічали в дідовій хаті родиною, були навіть знайомі партизани...

Пішли визволителі далі, ще довгою була їхня дорога до перемоги. А гарнізон залишався якийсь час - для боротьби з «лісовими хлоп-цями». Залишилась на летовищі і зенітна батарея, яка охоро-няла військовий аеродром. Зенітки стояли на Підлипенні, на горі, ближче до хат, біля польського кладовища. У нас квартирував капітан цієї батареї Валентин Лісюїс з молодою жіночкою. Звали її Зоя, працювала вона у райвиконкомі.

Дуже полюбив нашого Миколу. Часто брав його на руки, підкидав аж до стелі і сміявся: «Лётчиком будешь?». Забирав і на аеродром, де зенітники частували його солдатською кашею та називали синком.

Ким доводилась капітану рудоволоса красуня Зоя? Чи дружиною? Чи несподіваним коханням, яке не визнає ніякої війни? Була вона естонка. Після перемоги мама отримала від неї кілька листів, а потім загубилось все, стерлось у вихорі нових подій.

Як розповідала тьотя Віра, літаків було досить багато.

Тут вони заправлялися, звідси йшли у бій, на Берлін, і не завжди всі поверталися. І для хуторян це теж були і біль, і жаль, і печаль.

Солдати квартирували по всьому хутору, в кого тільки можна було. В діда, у великій кімнаті, розмістився госпіталь.

Була ще й рота зв'язківців-дівчат. Таких гарних, таких молоденьких. Як рідних донечок, полю-били їх хуторянки, підгодовували, чим могли, теплом своїм зігрівали. Як ці юнки плакали, прощаючись, коли довелося йти з фронтом далі. Чи обминула котру з них ворожа куля? Чи теж назавжди залишились молодими, не звідавши кохання і материнства?

Минула зима, якій, здавалось, не буде кінця. І весна прийшла. І травень 45-го. Срібними сережками запишалась вільха, вишні зацвіли, бузок розсипав неповторні пахощі довкола і нарциси забілили під вікнами дідової хати.

Радіо на хуторі не було, але звістка про Перемогу докотилась до людей. І старі, й малі бігли до Володимирця, щоб вочевидь пересвідчитись, що немає більше війни, що настав вистражданий, вимріяний,

Довгожданий мир

Таким Кузьма Захарович Хуткий (на фото вгорі в центрі) повернувся з війни додому. Знімок з бойовими друзями зроблено в жовтні 45-го.

Повертались з фронтів живі. І була радість, були сум і сльози, багрянець квітів, спогади, пісні... І знову сльози... Якби могло статися диво, та ще прийшли з далеких запилених доріг і сіли на порозі рідної домівки всі ті, хто назавжди лишився на війні... Дива не трапилось... Повертались лише ті, хто доліковував тяжкі рани в різних шпиталях. І над теплими оселями живих та холодними могилами загиблих продовжувалось життя – вічне і безконечне.

Лише в жовтні 45-го дістався дому мій батько. Я пам'ятаю, як він зайшов у хату: незнайомий чоловік з речовим мішком за плечима, в пропахлій потом і військовою гімнастерці. Простягав до нас з братом руки, а ми боялись підійти і міцно тримались за мамину спідницю...

Трапився тоді такий казус: заходить він до кухні, глянь, а на вішаку – шинеля нашого квартиранта, капітана. «Невже не дочекалась Антоніна?» – перша думка. Потім все з'ясувалось, і ще часто згадували той випадок та сміялись.

Страшні батькові рани ніяк не гоїлись, і їх ще довго доліковував наш сімейний фельдшер дідусь Хома

Ігнатович.

Серед нагород батька – «Орден Вітчизняної війни» другого ступеня, медалі «За звільнення Варшави», «За перемогу над Німеччиною» і цілий ряд інших, ювілейних, а ще – «За трудову доблесть». Він ніколи не носив їх. Тільки виймав з коробочки і думав про щось своє. Чи не про те, як вижив, пройшовши чи не півсвіту? Холодом відсвічує жовтий метал, а мені так хочеться відчути в ньому краплинку батькового тепла. Повернувся до дружини своєї Надії і маленької донечки Тамари товариш батька Кирило Софронович Симонюк. Тулив і тулив дівчинку до свого серця, а вона гладила маленькою долонькою татову небриту щочку і було їй так тепло і затишно на рідних руках. Тільки ніяк не могла зрозуміти, чого тато плаче?

Кирило Софронович і Кузьма Захарович – 1949 рік.

Був він поранений в Польщі, та дійшов до фашистського лігва. Мав нагороди, які, на жаль, загубилися десь у музеях. Єдине, що пам'ятає дочка солдата Тамара Кирилівна, - це «Орден Вітчизняної війни» та медаль «За взяття Берліна». Підлікувавшись, Кирило Софронович та мій батько влаштувались перукарями в єдиній в районі

«цирульні» і працювали там аж до пенсії, з єдиними записами у трудових книжках.

Зраненими, інвалідами, та все ж живими повернулись додому Адам Талимонович Ващенко та Віктор Дмитрович Лунковський. І вистачило на їхній вік роботи на рідній землі.

Святкувала повернення Остапа Шами його родина. Чи треба говорити, яке це щастя було для батьків Олександра Івановича й Варвари Григорівни, брата Андрія і сестер Віри, Надії та Євгенії?! Був він молодшим із братів, а мобілізували юнака, коли йому ледве минуло шістнадцять, ненавченого, необстріляного. Тож зрозуміло, з якою тривогою чекали появи на хуторі листоноші. Адже приносив він лише скорботні листи-повідомлення...

По-різному складалися долі кожного з цієї сім'ї. Сестри ще живі-здорові. І не було випадку, щоб при зустрічі думками не поверталися до своєї маленької батьківщини, до рідного хутора. Бо там пройшла їхня юність, там жили найдорожчі люди – батьки. А це у серці - назавжди!

Решта рядових солдатів Перемоги - хуторян стали пам'ятниками на братських захороненнях, у парках та скверах, в чужих холодних і далеких землях, куди тільки серцем можна долинути. Падали, мов підрізані колосочки, на переправах через Дніпро, Буг, Віслу... В Естонії, Латвії, Польщі, Угорщині і вже за крок до Перемоги – в самій Німеччині... Вічна їм пам'ять. І як можна сьогодні відкинути це? Плюндрувати солдатські могили, руйнувати пам'ятники, торгувати нагородами, які такою тяжкою ціною діставались солдатам. І були ж вони звичайними воїнами, далекими від політики, які кров'ю своєю захищали від

ворога дітей і дружин, матерів, рідну землю. Вони боронили кожну її п'ядь, з боями пройшли пів-Європи, залишивши там частину свого здоров'я, частину своєї молодості і життя. До кінця днів їхніх війна була завжди з тими, хто вижив, – у спогадах, у снах, у шрамах не лише на тілі, а й на серці. Вони ніколи не гоїлись.

* * *

В пам'яті зберігся ще один епізод

з життя на хуторі

Моє перше кіно

Тьотя Віра, мамина сестра, яка після закінчення Дрогобицького технікуму була тоді бухгалтером у колгоспі імені Леніна (цій професії вона присвятила все своє життя; тривалий час працювала у райвиконкомі, звідти і на пенсію провели), запросила на хутір знайомих кіномеханіків.

І ось одного вечора весело заторохтів коло дідової хати «движок». Поміж двох вільшин натягнули біле полотнище. І потягнулись сюди і старі, й малі. Розсідались на табуретках, дошках, лавках і прямо на землі. Коли зовсім стемніло, ожили на екрані герої «Молодої гвардії». Важко передати хвилювання, яке охопило глядачів з першої хвилини і не відпускало до кінця фільму.

У хуторян ще свіжими були враження від пережитої війни, тож другого дня тільки й розмов було, що про героїв фільму. Пригадували ті чи інші епізоди. Навіть зовні суворий дід Антип, посмоктуючи люлечку з гірким самосадам, не витримував, час від часу вставляв своє слово і очі його зволожувались.

Потім у моєму житті було ще багато кінофільмів. Був «бум» і аншлаг індійського кіно. Були «Кубанские казаки» і «Весна на Заречной улице», та «Молода гвардія» чомусь залишила особливий слід і особливу пам'ять. Може тому, що перша?

* * *

Ще кілька разів кружляли, курликали над Загорою ключі журавлів, збираючись у теплі краї. І настав наш час, покликав у нове, незнайоме і незвідане життя шкільний дзвоник, покликала

Школа

Перший раз у перший клас: Микола і Єва Хуткі.

Була вона, звичайно, у Володимирці. Перший дзвінок пролунав для нас 1 вересня 47-го року. Яюсь ідемо ми, нероз-лучна четвірка: Яринка Симонюк, Вітя Ковалець і ми з братом Миколою. Доходимо до вежі, що була якраз посередині між хутором і містом, і раптом Вітя запитує: нам з «арихметики» нічого не було задано? Як нічого, - відповідаю, - приклади. Швиденько виймаю зошит, лягаємо всі прямо на насип з рудого піску та дрібних гострих камінчиків і дивимось, як Вітя акуратно списує «арихметику».

Робота зроблена і половину дороги пройдено. Уже церква видніється, перші будинки, а там і школа. Ось ця сама «стара», наша, рідна Альма-Матер. Тільки поруйнована війною. Німці, відступаючи, підпалили її

зсередини, і все, зроблене з дерева, вигоріло. До початку занять, що змогли, відремонтували, а далі поступово доводили до ладу. У підвалі розміщалась їдальня. А сходи, котрі вели у підвал, теж не встигли полагодити, і учні скакали з цеглини на цеглину, щоб дістатись всередину і отримати апетитний пиріжок чи булочку з чаєм.

Чи довго, чи недовго ходили ми до школи, як застала якомсь у дорозі додому страшенна злива. Стурбована мама поспішила нам назустріч. Та ми чомусь пішли не битою дорогою, а так званою «стінкою», польовою, паралельною до неї (сьогодні це продовження вулиці Шкільної, яка веде до ветлікарні). Тож буквально пливли і бовталися в багнюці. Добрались додому босі, наскрізь промоклі та ще й перелякані громовицею. Що цікаво, здається, й не хворіли після цієї купелі. Але батьки вирішили первести нас у Довговільську початкову школу, бо це було значно ближче. Школа розміщалась у так званих Ровах, у старій хатині Пешків. Та й тут не обійшлося без пригод. Весняна вода розмила наш перехід і треба було по кладці перебиратися через бродок. Іду першою. За мною вервечкою Вітя, Іра, Микола. Десь посередині глянула вниз, голова раптом закрутилась - і я падаю в досить бурхливий потічок. За мною дружно, один за одним, мої друзі...

Згодом ми довго сушилися на гарячій печі бабусі Борушихи, де вже тут було до уроків...

А потім знову, вже назавжди, стала для нас рідною Володимирецька школа. Найкраща школа і найкращі вчителі, і найкращий наш класний керівник Іван Климович Воробей. Ніна Миколаївна, Тамара Костянтинівна, Зоя Устимівна, Оксана Сергіївна, подружжя Печерських, Дядечків, Шамів, Тамара Романівна, Галина Потапівна, Олександра Іванівна... –

дорогі, незабутні імена наших наставників. Саме вони сіяли в юні душі оті зерна щедрого, розумного, вічного, які дали гарні сходи. Їх науку, їхні уроки доброти ми старались гідно пронести крізь усе життя.

Зустріч

Як давно, як давно це було! І летіли гуси, і летіли журавлики, і літа мої заплутались-зблукали в павутинці бабиного літа. Збігли, мов тала вода весною. Три роки тому, коли дзвонило літо дзвониками на лугах і духмяно пахла липа, життєва стежина привела нас, випускників 1958 року, яких тепер уже називають дітьми війни, в далеке, напівзабуте дитинство... Через п'ять десятиліть.

*Рік 2008-й. Зустріч випускників. Справа на знімку: на передньому плані – Ірина Ващенко, Єва Хутка, на задньому плані - Ірина Симонюк, Віктор Ковалець.
Ми родом із хутора Загора.*

Незвичною тишею зустріли класи. Тільки у директора Світлани Дуляницької немає канікул. Вона й порадувала нас, віднайшовши в архіві класний

журнал 10-Б.

На превеликий жаль, майже половини однокласників уже немає в цьому списку. Ну, а живим було про що поговорити, було що згадати з висоти поважних уже літ. Бо ж сьомий десяток розміняли. І сумно це, і природно. І якщо того дня нам хотілося бути хоч трішки молодшими, то це, мабуть, удалося. Звичайно, і в нас, колишніх хуторян, Віктора Ковальця, Ірини Симонюк та в мене, були свої спогади. Миколу, брата мого, четвертого з нашої нерозлучної четвірки, згадали. Отак посиділи в тісенькому колі, погомоніли, пораділи, що вперше за піввіку знову були разом. Та й посумували, що відцвіли, відшуміли наші весни.

* * *

Поступово життя входило у звичну колію. Заростали травною окопи. Та людей чекало нове випробування – почалося зселення з хуторів і

Колективізація

Цей час, кінець сорокових-початок п'ятдесятих років, бурею-шквалом пронісся над Загорою. Скільки й житиму, буду пам'ятати розтروщений товкачем (ним товкли просо в ступі) байдужою рукою посланця від чинної влади, комин у печі дідової хати. Чорна діра зловісно поглядала на нас і навіювала якийсь незрозумілий страх.

Навіщо, з чиєї волі, треба було кидати насиджені, обжиті місця, рідну землю, до якої приросли серцем, роками нажите майно? Розкидати цей ще добротний дерев'яний дім, де пройшли дитинство і юність моєї мами, її братів і сестри, де перші кроки зробили і ми, діти?..

Для чого було переселятись у Володимирець? Людям не просто було це зрозуміти. Та, напевне, вважався

хутір неперспективним, хоч для мешканців його кращого куточка годі було й шукати. Та таким був час, такою була політика...

Сьогодні, мов гриби після дощу, починаючи від п'ятиповерхівок до самої Дубини, виростають і виростають нові, гарні будинки. Це колишні хутірські землі, які вважались найродючішими. Там колись стояли два вітряки, де мололи збіжжя. Та й від вулиці Грушевського до посадки – рукою подати. Бурки, Підлипення... Гарні будинки, цілі мікрорайони. І слава Богу! Нехай живуть люди, радіють своїм новим оселям, діткам, які тут народяться...

Але тоді... Це була, начебто без війни війна.

Реквізували дідових коней (рябу робочу кобилу ще раніше забрали на фронт. Дядько Павло зустрів її під Ковелем – там підвозила патрони. Яюсь він зайшов у хлів, де стояли коні, і вона пізнала господаря, заіржала. Сльози виступили на очах у дядька, він погладив худобину: і ти тут?.. Та більше, звичайно, її вже ніхто не бачив. Виявляється, й такі бувають зустрічі). Взамін залишили дідові вимучену, худу кобилу, яку виходили, відгодували і підпрягали до воза чи плуга. Забрали весь реманент, навіть січкарню і манеж, молотарку, культиватор, віялку.

Забрали найдорожче, що мав селянин – землю. В клуні, де завжди пахло сіном і свіжою соломою, обладнали колгоспну конюшню.

А потім прийшла черга і до людей. У райком партії викликали Івана Йосиповича Шаму, Захара Йосиповича Хуткого, Івана Денисовича Гузея, Антипа Ігнатовича Шаму, ще декількох «крепших» хазяїв і цілісінький день агітували за колгосп: мовляв, ви підете, за вами й інші потягнуться... Інакше... Інша розмова буде, інша дорога... Всім було ясно, якою має бути та розмова і та дорога. Порадилися-подумали

хутірські господарі і мусили давати згоду. Життя знову ніби дало тріщину, здавалось немислимим і непотрібним. Занедужав дід Антип, затужив. Здавалось, камінь важкий хтось поклав на плечі і на серце. Це ж починати знову все спочатку? Було боляче за себе, за дітей своїх. Сльотавого лютневого дня 1950 року, ледве розмінявши сьомий десяток, він помер.

За дідусем незабаром пішов і його вірний друг і страж, улюбленець сім'ї, покладливий дворняга Лайдиш. Чи то не витримав розлуки з господарем, чи, може, й від старості. Дуже любив бавитися з дітьми на лузі. А взимку запрягали його в саночки, і він охоче катав дівчурку. Скільки то радості було!

* * *

Якою неймовірно тяжкою працею створювались ті колективні господарства. Не було потрібної техніки, добрив, не мали насіння, його доводилось збирати буквально по зернині. Все робили вручну. Величезна

частка роботи припала на ті ж вдовині руки. І в результаті – 200 грамів збіжжя на трудовдень. А дехто ж мав їх всього-навсього десять... А якщо й двадцять, тридцять?... Як кажуть, голодно було й холодно. Зате потім, з роками, який льон, справжній поліський шовк, плекали, яке жито колосилось... Тваринницькі містечка які були... І де ж воно те все сьогодні?... Родючі колись землі заростають бур'янами, ферми розібрали на паї. На частині хуторянських угідь, ближче до райцентру, виділяють людям ділянки під картоплю та забудову (хоч це на користь)... Як кажуть, все йде, все минає...

* * *

... Один за одним покидали дороги, насиджені місця наші сусіди, односельці. З хуторян поступово ставали міщанами, хоч працювали в основному в колгоспі імені Леніна. Переїхала у Володимирець і наша сім'я. Тулилися у рідні, у знайомих, поки зводили свою домівку, в яку ввійшли 51-го року.

Половину дідової хутірської хати перевіз дядько Павло (ось вона, на розі вулиць Чорновола і Шкільної), а другу відкупила сім'я Паньковців. І досі стоїть вона по вулиці Шевченка.

Та ще довго тягнулися люди до Загори серцями: не так просто було порвати з минулим. А на руїні-пустоші повним ходом господарювали нові хазяї. Безжально корчували плодоносні сади, засипали колодязі та копанки. Зникла і

Панькова криниця

Живильною водою поїло чи не всю округу це життєдайне джерело в долині на північно-західній околиці Володимирця за сосною посадкою. Воно било прямо з-під землі. Через поля і сіножаті від садиб сходилися стежини біля цього місця, яке з діда-прадіда

називали Паньковою криницею. Ма-буть, добрим чоловіком був той Панько, що залишив по собі таку пам'ять. Згодом хуторяни вимостили криницю дерев'яними колодами. А ще через роки, коли стали заможнішими, вичистили її, поставили бетонні круги. Біля цямрини завжди стояв берестяний ківшик. Вода була на диво чистою, прозорою і смачною (де сьогодні такої напитися, хіба від Олізарківського журавля?). Вона вгамовувала спрагу пастухів, косарів, у жнивну пору – жнивварів. Дівчата мили в ній коси, щоб росли пишними та гарними.

І ще довго стояла б ця криниця, поїла б людей цілющою вологою. Та раптом її теж не стало. А на тому місці залишились лише сліди варварства – утрамбована трактором земля. Ніби й не було тут нічого. Прокладаючи неподалік водовідвідний канал, зробили це меліоратори тодішньої ПМК-173. Як потім з'ясувалось, це не викликане виробничою необхідністю, можна було обійти ту місцину.

Джерело так і не відновилося, не звільнилась вода від наруги та жорстокого полону. Правда, кажуть, ніби нуртує подібне в урочищі Мазурське, що в бік Рубані. Можливо, це струмочки від Панькової криниці сховались подалі від людського ока, пробилися крізь товщу землі та поять тепер хіба що грибників, які заблукають тут, мисливців чи звірів.

Одного дня зникли розкішні верби над копанкою-сажовкою, чудові шовковиці, що прикрашали подвір'я Ковальців і обдаровували дітей чорними та рожевими диво-ягодами. Не стало старої груші на обійсті братів Симонюків, а там і кущів бузку біля дідової хати...

Все йшло під корінь. Складалось враження, що хуторяни чимось завинили (перед ким?), і навіть сліди їх старались стерти з лиця землі.

Три білокорі берези-посестри, які давали затишок

нашій оселі, пішли комусь на дрова. Якимось чудом уціліла лише вишенька, що росла під вікном. Ще кілька років одягала вона свій білосніжний убір. Видно, обминали її колгоспні трактористи. Та з часом не стало і цього єдиного орієнтира, який нагадував, що тут ще не так давно жили люди. Із своїми проблемами, зі своїми болями, зі своєю любов'ю.

Потроху обживалася наша сім'я на новому місці. Скільки радості було, коли провели світло! А потім і радіо з'явилося, а пізніше ще один новосел –

Патефон

Комусь видасться це смішним. А для нас у той час це здавалось справжньою розкішшю. Було це так. Якось приходить батько додому і, таємниче посміхаючись, ставить на стіл два червоних чемоданчики.

- Зараз будемо музику слухати, - і знову посміхається. Відкрив більшого ящичка, щось покрутив, з другого вийняв чорний блискучий диск і раптом кімнату наповнила дивна мелодія.

В неділю до нас на посиденьки заходили сусіди і просили «поставити» пісню, яка особливо полюбилась. А вечорами іноді виносили патефон на підвіконня, і

тоді музика лунала на цілий куток.

Скільки їх було, справжніх музичних перлин, яких сьогодні називають дивними словами «ретро» та «шлягери».

З «получки» батько купляв нову пластинку, і наш музичний арсенал поступово зростав.

Мінялися часи, мінялися смаки. Так з'явилась у нашій своєрідній колекції Майя Кристалінська з дуже популярним тоді шлягером «А у нас во дворе есть девчонка одна», пісні неповторної Едіти П'єхи, Людмили Зикиної, Робертіно Лоретті. І, звичайно, Муслім Магомаєв із своєю «Королевою краси» та «Свадьбою», яка так весело «пела и плясала».

Лише для батька незмінно улюбленою залишалась одна пісня «Эх, путь-дорожка фронтовая» у виконанні Марка Бернеса. Він слухав її десятки разів із зволоженими очима. А про що згадував? Напевно ж, про війну, про свої солдатські дороги.

Але чому в такому багатому переліку російських знаменитостей з українців був у нас лише Іван Козловський (до речі, один з найкращих тенорів ХХ століття), та ще звучала арія войовничої Одарки з Карасем із опери «Запорожець за Дунаєм»?.. Та й нині чи так уже часто чуємо на телебаченні українську пісню: чи то народну, чи сучасну? Хіба що по радіо Ніна Матвієнко час від часу зачарує-заполонить серце своїм диво-голосом, диво-піснею?.. Чи славнозвісний квартет «Явір» або «Срібна терція» - прекрасними мелодіями, та ще незабутня Раїса Кириченко... Правда, буквально нещодавно із захопленням подивилась та прослухала по Першому національному телемарафон «Пісня об'єднує нас» і ніби з чистого джерела напилася. Українська пісня, яка звучала майже безперервно п'ять діб (110 годин)

стала світовим рекордсменом у категорії «Найтриваліший музичний телемарафон національної пісні у прямому ефірі». Отже, живе наша пісня, нуртує її невичерпне джерело. Але це вже зовсім інша тема...

Згодом придбали батьки чудову, як для того часу, радіолу «Латвія», яка навіть Америку «ловила». А ще через якийсь час - чорно-білий телевізор «Берізка» (щоб додати йому хоч трошки кольору, прикріпляли мутнувату голубувато-зелену плівку). Диктори Ігор Кирилов, Анна Шатілова, Валентина Леонтьєва... Справжні зірки екрану, вони вели нас в інший світ, де все було так гарно, де ніколи не траплялось аварій на шахтах, не було бідняків, де все робилось на патріотизмі та ентузіазмі, де завжди було чисте й вірне кохання.

Прошли літа, промчались, не зупинившись ні на мить на калиновім мості. На зміну нам, старшим, приходять юне, молоде, вже шосте покоління,

Нащадки

братів Антипа Ігнатовича та Хоми Ігнатовича Шамів, торує свою стежину в житті. І, здається, що й нас стосуються слова прекрасної пісні: «Ой, роде наш красний, роде наш прекрасний, не цураймося, признаваймося, бо ж багацько нас є...». Бо ж, дійсно, небагато-немало налічує наша сімейка: без малого сім десятків. Є свої інженери й економісти, журналісти й будівельники, медики, керівники різних рангів, атомники і навіть аспірант. А ще студенти, учні й дошкільнята. Що характерно, майже всі внуки та правнуки Антипа й Хоми пройшли дійсну військову службу в армії: у Прибалтиці, Архангельську,

Красноярському краї, на Одещині, у Москві ...
Далеко розрослися корені роду. У Володимирці і
Кузнецовську, Рівному і Демидівці, Києві і Білій Церкві,
у Москві, Білгород-Дністровську, на Львівщині, в
Америці, Італії та Австрії живе моя рідня. Як кажуть,
нашого цвіту – по всьому світу.

Не так давно, віддавши банківській справі чотири
десятиліття, пішла з життя Катерина Хомівна, дочка
Хоми Ігнатовича. Прекрасна, душевна людина,
дружина колишнього партизанського командира
Шитова. Після війни він очолював Володимирецький
райвиконком, багато робив для відбудови
зруйнованого райцентру, становлення господарства.

Сім'я Шитових - 1956 рік.

Донедавна окрасою нашого кутка був шкільний сад,
посаджений з ініціативи Олексія Ниловича (він і сам
був учасником того суботника). Залишилась нині лише
одна стара груша обіч молодого парку.

На Новому Рівненському кладовищі покоїться
неспокійна душа доброго господарника, вмілого

керівника. Сини Шитових – Олександр і Микола, живуть в обласному центрі. Як і батько, гарні рибалки, мисливці, закохані у природу рідного краю. Цю любов прищеплювала родина, зокрема й Хома Ігнатович, бо ж пройшло їхнє босоноге дитинство у Володимирці. Та й на хуторі не раз бували, про який зберегли гарний спомин. Онуки Олексія Ниловича, один з яких носить ім'я дідуся, торують свої життєві стежки.

Більше десяти років тому з Олександром трапилась біда: переніс тяжку операцію, потім – другу. Зрозуміло, що це не лише фізичний біль, а й неабияка душевна травма. Та попри все залишається оптимістом. Дякує долі за кожен прожитий день, за сонце, що заглянуло в його кімнату, дякує друзям, які не забувають. Та найбільше – дружині Ларисі. За її вірність і мужність, душевну теплоту і щирість. За те, що вона завжди поруч.

Цими погожими літніми днями тяжка звістка облетіла родину. На 80-му році не стало Надії Хомівни Гринюк, наймолодшої дочки Хоми Ігнатовича.

Жила в Рівному. Трудилась у міру сил, допомагала піднімати правнуків у Москві. Дружина офіцера, вона звідала всі перипетії кочового солдатського життя. Довелося навіть у Німеччині кілька років прожити, куди був направлений служити Григорій Никифорович (нині теж покійний).

За всіх у неї душа боліла. Коли б могла, і небо прихилила своїм кровиночкам. Як би не складалось життя доньки Галини та сина Юрія, куди не кидала їх доля, материнське серце завжди було з ними: і в радості, і в незгодах. Підтримувала, допомагала, розраджувала мудрим словом.

І ось не стало цієї порядної жінки, справжньої берегині сімейного вогнища. Останні почесті віддали їй у Володимирці друзі, знайомі, рідня. Як і заповідала

Надія Хомівна, на новому цвинтарі, поближче до хутора, тепер її могилка. Хай з миром покоїться чиста й бентежна душа дорогої людини.

Мусій Хомич, середній син Хоми Ігнатовича, закінчивши до війни педагогічний технікум, учителював у Довговолі. А згодом працював на різних партійно-господарських роботах, тривалий час очолював районну дирекцію кіномережі.

Рано, дуже рано пішла з життя його дружина, справжня красуня Степанида Харитонівна, залишивши малолітнього сина. Не раз випробовувало цю людину життя, та завжди поруч були рідні люди, сестри, які ніколи не кидали в біді.

По-своєму склалась доля Віри Антипівни Шепель. З яким трудом і любов'ю зводили з чоловіком дім у Володимирці, коли своїми силами, коли толокою! Та не судилось довго в ньому жити Миколі Прокоповичу. У п'ятдесят років тьотя Віра - вже вдова. Дітям, онукам і правнукам присвятила себе. Леліяла їх, рушників яких чудових нагаптувала на щастя-долю внучкам.

І зараз, на вісімдесят третьому році життя, не сидить без діла: ще шиє, в'яже, ку-ховарить, коло землі трудиться. Справді золоті руки має, до всякого діла охочі. Все в неї «під шнурочок», в усьому лад-порядок. Попри всі життєві незгоди, зуміла залишитись, доброю, милосердною, відвертою. А ще – справжньою україркою, яка й на схилі літ щиро проймається долею України, її майбутнім.

* * *

Я часто згадую ті прекрасні дні (найчастіше це бувало на Великдень чи в поминальну неділю), коли в хаті діда Хоми збиралася його родина. У цій справді історичній хаті. Бо повернути її було не так просто. У

війну її окупували німці. Нищили майно. Просто на порозі рубали стільці, табуретки, столи на дрова, вирубували й садок.

Коли Володимирець було визволено, тут стояв наш гарнізон. А потім райкомунгосп виставив господарям рахунок на 19 тисяч рублів: будинок визнали державною власністю.

Були тяжби, суди й пересуди. І хтозна, куди знову мала б подітися ця велика сім'я, якби не прокурор Василь Петрович Коташевський (донедавна ще жив у Гощі, а його син, теж прокурор, працював у Рівному). Завдяки його справедливому рішенню родина лише у 1953 році повернулись у рідний дім, який потребував капітального ремонту. Але це вже було своє гніздечко. Назавжди.

Такими вони були в молодості: Степанида Харитонівна Шама, Надія Захарівна Шама, Григорій Никифорович Гринюк, Катерина Хомівна Шитова, Надія Хомівна Гринюк - 1960 рік.

—Ось чому так дорожили ним діти. Коли збиралися разом, не було випадку, щоб не згадали минувшину, війну, хутірську молодість, щасливі дівочі вечори. А ще пісні. Українські, народні. І серед них обов'язково «Стоїть гора високая», пронизану щемним смутком і невідворотністю долі.

Заспівувала, зазвичай, Надія Захарівна, дружина Миколи Хомича. До неї тихенько приєднувались інші: «До тебе, люба річенько, ще вернеться весна, а молодість не вернеться, не вернеться вона...».

Ой не вернеться, не вернеться – ні молодість, ні минуле, ні весни... Взяти б та полинути у вирій за літами тими вслід, тільки крила, стомлені у праці, не дають піднятися в політ. Лягли літа на скроні інеєм ... Та поки ми живі, залишається

Пам'ять,

добра і світла, про те, що назавжди залишилось ось тут, недалеко за Володимирцем. Варто лише минути ветлікарню, спуститися від посадки вниз – і очам відкриється синій безмежний простір. Вдалині, ліворуч, видніються величні градирні Рівненської АЕС (їх зводив Олексій Шама, син Миколи Хомича, ліквідатор аварії на ЧАЕС).

В числі тих, хто починав споруджувати атомну станцію і місто енергетиків, був і мій молодший брат Олександр, внук Антипа Ігнатовича. В Кузнецовську, а також на будівництві градирень інших атомних залишили свої трудові автографи його правнуки Юрій Савчук, Сергій і Вячеслав Шами. В місті енергетиків вчителює ще одна правнучка нашого діда Антипа Ірина Савчук. Чоловік її Віталій працює на самій атомній станції.

Обабіч дороги, що ближче до хутора, ще плетуться-кучерявляться колишні ожинники... Кущі бузку...

Одинокі молоді сосонки і три білокорі берізки... Під палючим сонцем половіє клаптик жита.

Даленіють темні охожі... Самотній в'яз серед поля, на колишньому Гжебеневому дворі. Ледь видніється маленька хатиночка під лісом: там була колись сажовка, в якій цікавий такий чоловік (звали його Костиком) розводив рибу. З цього промислу і жив. Сумний пейзаж, до якого особливого болю і гіркоти додають купи сміття, розкидані повсюди – сліди

людської «культури» і «цивілізації»...

А ближче до кладовища, на піщаному пагорбі, розкинулось кілька старих, розлогих сосен (це те, що залишилось від ксьондзового сосняка). Вони нагадують про дорогу місцину, мою маленьку батьківщину.

...Давно немає батьків. Давно немає хутора Загори. Та щоразу, коли трапляється бути в тій стороні, підсвідомо шукаю поглядом свою посестру-вишеньку, яка рясним цвітом і смачними плодами радувала нас кожного року.

Шукаю і не знаходжу...

Чую серцем, як зграї лелечі
В вічний путь мене звать,
та дарма!
Надвечір'я моє – ще не вечір,
Передзим'я – іще не зима...

* * *

До моїх читачів!

«Несу своє слово, як іскру живого вогню.
І сутінки, й темряву словом палким осяваю.
Іду до вас, люди, і серце своє простягаю
І, мов камертон, біля кожного тихо бриню».

Ці слова належать відомій творчому загалу поетесі Ларисі Сай, яка проживає в Кузнецовську. А мені здається, що і я могла їх б написати, і кожен, хто пов'язав своє життя з журналістикою, хто йде до людей з відкритим серцем.

У моєму - живе (та й житиме, поки воно буде битись) спогад про найдорожче. Це батьки, це дідусь з бабусею, це безтурботне дитинство, яке минуло серед прекрасної хутірської природи, серед люблячих людей. Так ясно бачаться ті далекі часи, немовби й не минуло сім десятків літ.

Давно просився цей спомин на папір. І ось поставлено останню крапку. Це ніби лебедина пісня. Бо двічі цього не повториш, не напишеш. При всьому бажанні. Нехай прислужиться моя розповідь на добро молодим. Це була наша історія, історія мого покоління. Ви ж пишіть свою. Будуйте дім. Посадіть сад, який доглядатимуть Ваші діти й онуки, дотримуйтеся батьківських звичаїв і родинних свят. Не забувайте старших і помагайте стати на ноги молодим. У цьому – наша вічність. Нехай дасть вам Бог мудрості, сили, терпіння і витримки на те, що ви зможете змінити в цьому неспокійному світі.

*Любіть, радійте і примножте рід,
Вогонь сердець не погасить роками,
А ще – держайте, ощасливіть світ,
Спішіть додому, де чекає мама...*

Автор.

*Використано поетичні рядки
Є.Хуткої, О.Богачука, М.Плосковітова, А.Греса, Л.Сай.*